

מנהג גאוני ירושלים היה להדר ולקחת לולבים מעבר הירדן שאין בהם חשש נחלקה התימות, הגם שאותם דקלים לא מניבים פירות. ("בני ציון") בשם הגאון רבי דוד בהר"ן אמרו שעצם האילן נקרא תמר, לכן יוצאים גם בדקל שלא מוציא תמרים.

כן מצינו בערבות שנאמר בהם "ערבי נחל" ויוצאים ידי חובה גם בערבה של הרים. (שו"ת "הר צבי" או"ח ב' ק"ח, "יחווה דעת" שם)

למעשה גדולי הפוסקים בזמננו נחלקו בדינו של הדקל הקנרי:
מין הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך פסק שהלולב הקנרי כשר למצוה. וטעמיו: תמר הוא שם העץ ולא הפרי. העץ ולולבו קומתו וצורתו דומים לתמר ממש. בגמרא לא מוזכר פסולם. צא וראה מנהג בני אדם שהם קוראים לדקל הקנרי דקל.

ואילו מין הגאון רבי משה פיינשטיין פסל את הקנרי לגמרי, אפילו בדיעבד אינו לולב, כיון שאינו דומה לדקל תמר בכמה דברים, השינוי בטעם הפרי הוא סימן מובהק שהוא סוג אחר. והנוטע אילן הלז הכשיל את הרבים. והמוכרו למצות לולב עובר באיסור גזל, ובפלגני עיור בכל פעם שיברכו עליו, והמברך עליו ברכתו לבטלה. ("לולב הקנרי", "חג האסיף" ועוד)

מין הגאון רבי חיים קניבסקי הסתפק בדינו, ואמר לי שגם אביו מין הסטייפלר סבר שזה ספק. ("ארבעת המינים כהלכה")

בסוף קיץ שנת תרע"א ביקר הגאון רבי שמעון שקופ בעיר בריסק. באותו זמן היתה בעיר ישיבה שבה כיהן תלמידו, הגאון רבי אלחנן וסרמן. ביקש ר' אלחנן מרבינו שיאות להגיד שיעור בישיבה, ורבינו הסכים.

התרגשות רבה שררה בישיבה, שמו של ר' שמעון היה בשיא תפארתו. בני הישיבה התכוננו היטב לשיעור, המסכת הנלמדת היתה כתובות, וכולם שינו במרץ את כל הסוגיות.

בהגיע הזמן הופיע ר' שמעון, נעמד אצל הסטנדר, ופנה אל ר' אלחנן ושאלו, מה לומדים? כתובות. היכן אווזים? השיבו שהיום סיימו את המסכת. ולמדנו את דברי הסיום: "אמר רבי חייא בר אשי אמר רב עתידין אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות".

ר' שמעון הרהר מעט. "בטוחים היינו שידבר דברי אגדה". להפתעת כולם פתח רבינו וחקר מה הדין אם אחד ימכור לחברו אילן סרק בארץ ישראל, ולאחר מכירתו יעשה הנס והאילנות יטענו פירות... מכאן המשיך בסוגיית דבר שלא בא לעולם, "דקל לפירותיו" ועוד ועוד...

סיים מספר המעשה הרה"ג רמ"מ ישר: "אם תרצו זוהי גדולתו של רבינו, בכל דבר הוא התעמק, ואפילו אילן שלכאורה היה נראה סרק הטעינו רבינו מפירותיו!" ("תורה יבקשו מפיהו")

הנהגות האר"י

היה מנהג מורי ז"ל פעמים רבות שהיה מצווה לבני ביתו שיביאו לפניו מאותם עשבי דדברא, שאינם נזרעים בידי אדם או קוצים ודרדרים שדרך בני אדם לאוכלם, והיה אוכל אותם כדי לקיים בו קללת אדם הראשון שהתקלל "קוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה".

ובענין ברכתם של העשבים הללו כתבו הפוסקים שכיון שלא נזרעו בידי אדם יברכו שהכל ("או"ח ר"ג ד'). ומורי ז"ל לא היה חושש לסברה זו, אלא אם היו עץ, היה מברך "העץ", ואם היו עשבים היה מברך "אדמה". ("אורחות צדיקים" א')

אזהרה: ראוי לכל מנהיג בקהל עדתו להזהיר לכולם שיבערו את עצי הסכך מהסוכה, ולא יתנום בריבוי בתנור ובמדורת בית הכביסה דחלילה יצא תקלה ... ולא יהא מונח בסוכה, מפני חשש שריפה, וה' שומר את עמו ישראל. ("מועד לכל חי" כ"ה מ"ז)

"שבת דבש"

בעיר וילנה קראו לשבת זו "שבת הניג" - "שבת דבש". בערב שבת שלחו בני הקהילה לכל הגבאים, החזנים והתוקעים של הימים הנוראים, מתנות דבש הגונות, לאמור: "תמתק לכם השנה, כשם שהמתקתם לנו את הדין".

מהדבש שקיבלו, אפו נשותיהם עוגות ועוגיות דבש רבות, ומכרום בכל רחובות וסמטאות וילנה. בכסף שקיבלו קנו עצים ותפוחי אדמה לימי החורף הקרים של אירופה. (לוח "דבר בעיתו")

שבת שאחרי סוכות בקהילות ספרד

רבים מיראי ה' נותנים לבית הכנסת ספר תורה בחודש תשרי, אלא שרוב העולם נוהגים להשאירו בביתם בראש השנה, יום כיפור וסוכות לזכות בכל נדרי ומזכה חתנות התורה ועוד מצוות רבות, ונותנים אותו לבית הכנסת בשבת שאחר הסוכות. ועושים בזה גמילות חסדים עם משרתי הקהל הקדוש, שיהיה להם הרווחה יותר, שלפי רוב הימים תרבה ההכנסה מהעולים לתורה ומרבים העם להביא. (מועד לכל חי" ח' ל"ז)

ומנגד מעשה בכהן קפדן ועקשן

מעשה בקהילה אחת שהנהיגו בה מנהג יפה: "בשבת בראשית" היו מוכרים את העליה הראשונה בתורה לצורך מאור בית הכנסת לכל השנה. ולכן נהגו שאם יש כהן הוא קונה את המצוה, או שמוחל על כבודו ויוצא החוצה.

שנה אחת הכהן לא הסכים, לא לקנות את העליה, לא לצאת וגם לא ללכת לבית כנסת סמוך, שם יעלה לתורה. החליטו הקהל להכריחו על ידי שלטונות העיר שלא יכנס לבית הכנסת. שלחו בני הקהל לרבינו המהר"ק, לשאול - האם נהגו כשורה? **פסק המהר"ק:** עשיתם כהוגן! כי יפה כח המנהג ואין לשנותו, ובפרט מנהג זה שבא לכבוד התורה. ואותו כהן אפילו היה חכם כבן עזאי הפריז על מידותיו, ובדין כפוהו שלא יכנס לבית הכנסת, כי היה שם בית כנסת אחר וכופים על מידת סדום, ואפילו כשאין בית כנסת אחר בעיר, יכולים למונעו ולדחות את כבוד הכהן, כי מנהג זה לכבוד התורה והציבור. (שו"ת מהר"ק ט')

"עץ פרי עושה פרי למינו". (א' י"א)

חשיבותו של הפרי

ישנו סוג דקל הנקרא "דקל קנרי", עץ נוי, שהתעוררו פקפוקים על כשרות לולבו למצוה. אולי הוא מין אחר לגמרי. יש הבדלים רבים בין הדקל 'הרגיל' לדקל הקנרי: בגובה, בגזע, בעלים, בענפים, בצבע ועוד. הבדל נוסף הוא בפרי. בתמר הפרי מתוק ובקנרי הפרי בוסרי, אמנם אפשר להמתיקו מלאכותית. **דנו הפוסקים,** האם מתנאי מצוות לולב שאמרה בו התורה "כפות תמרים", הכוונה שהדקל צריך לתת פירות או לא.

היו שסברו כי זו סיבה לפסול את הקנרי, שהרי התורה נתנה לנו סימן מובהק "כפות תמרים". (שארית ישראל א' ל', "שאלת שלמה" א' ס"ג)

אכן רבים מהפוסקים דחו סברה זו וכתבו:

באירופה לקחו מדקלים שלא נתנו פירות, בשל תנאי האקלים או שהיו זכרים. כדברי החת"ס (סוכה לד'): שהמנהג בהונגריה ליטול לולבים מעצים שאינם עושים פירות. (שו"ת "יחווה דעת" א' ס"ז)

"ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר לו איכה". (ג' ט')

בהיות רבינו ה"בן איש חי" כבן ארבע או חמש שנים, בחנו אביו בפרשת השבוע ושאלו: "אמור נא לי, כיצד יתכן שהקב"ה בורא כל העולמות שיודע כל התעלומות שאל את אדם הראשון 'איכה'?"

השיב הילד מיד: "המילה 'איכה' אינה אלא נוטריקון של ראשי התיבות - אני יודע כל הנסתרות!"

"ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה הוא ישובך ראש ואתה תשובנו עקב". (ג' ט')

איזה בעל חיים יותר מסוכן לאדם, הנחש או השור...

לפי דברי רבי אליעזר (ב"ק טו) את כל חיות הטרף ניתן לאלף ורק את הנחש לא ניתן לאלף, הוא תמיד נשאר מועד. אך מדברי הגמרא (ברכות לג) נראה שהשור יותר מסוכן... הלכה שאדם העומד בתפילה, אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק, ואילו אם הוא רואה שוורים פוסק. כמובן יש להבין זאת, היתכן?!

את הפלא הזה מיישב ה"שואל ומשיב": ודאי שהנחש הוא בעל חיים מסוכן, אבל בעיקר לבעלי חיים, שמהם אינו מפחד, אבל מבני אדם הוא חושש ובדרך כלל אינו מכישם, לכן אין להפסיק בתפילה בגללו, ואילו השור אינו מפחד מבני אדם, לכן יש לחשוש מפניו יותר מן הנחש.

יש מיישבים שודאי שהנחש מסוכן ביותר, אבל על נחש ניתן לראות אם הוא בא במטרה להכיש, ואילו בשור לא ניתן להבחין אם כוונתו להזיק או לא, לכן רשאי להפסיק בתפילה. (שואל ומשיב מהדור"ק סדר המשנה פ"ה א' ועיין "קובץ שיעורים" את שחידש בזה ועוד)

במה אפשר לתקן את חטאו של אדם הראשון?

'כשמתחיל לקדש יתן עיניו בנרות' - נראה הטעם דהנה העץ שאכל ממנו אדם הראשון הוא גפן ועל ידו נכבה אורו של עולם, כפי שמצינו שאמרו חז"ל בחוה, שהיא כיבתה נרו של עולם.

לכן מקדשים על היין כדי לתקן את חטא אדם הראשון, להעלות נרו של עולם, לכן ראוי בקידוש ליתן עיניו בנרות, להכיר זה הרמז.

(החכמת שלמה "אורח רע"א סעיף י')

עוד קשר בין קידוש לנרות...

איסור מוקצה בשבת - כלי חדש שלא השתמשו בו ואין צורתו מוכיחה עליו שמלאכתו לאיסור, אינו מקבל דין כלי שמלאכתו לאיסור, אלא רק לאחר שהשתמשו בו.

כגון, כוסות זכוכית, כדוגמת כוסיות יין, שקנה ויעד לצורך הדלקת נרות. אין הן מקבלות דין כלי שמלאכתו לאיסור אלא רק לאחר שהשתמשו בהם להדלקה.

(ביה"ל רע"ט)

ד"ה נר)

עוד תיקון: אודות השאלה אם ראוי להוסיף נר נוסף לנרות שבת לטובת נשמת בעלה.

הנה ריבוי אור בשבת היא מצוה - באורים כבדו ה' - כל מעשה טוב שעושים לטובת נשמה יש בו תועלת עבורה, וכפי שמצינו ביום הכיפורים, שהדלקת נר לטובת נשמת הוריו, יש להם כפרה בזה. הרי שבהדלקת נר של שבת גם יש מצות ריבוי אור ויועיל לכפרה.

(שו"ת "להורות נתן" י"ג ז')

חווה כיבתה נרו של אדם הראשון וגרמה לו מיתה שהוא חלתו של עולם, לכן נתנו לה מצוות נר וחלה, לכן עיקר מצוה בערב שבת, כי בערב שבת גרמה לו מיתה ובאותו זמן קרוב יותר לתקן החטא.

כשהיו מוציאים את החלות האפיויות מן התנור בערב שבת ציווה החת"ס להניחם מיד על השולחן.

סיפרה בתו של החת"ס, ערב שבת אחד אחר מות אמה נכנס אביה למטבח וראה את החלות לשבת מונחות במגש על הרצפה. פנה אליה ואמר: "האם ראית שאמך עליה השלום היתה עושה כך?! מיד אחרי האפיה צריך לשים אותם על השולחן!"

(זכרון למשה)

נציין כי השבוע חל יום הזכרון לאביר הרועים
הגאון רבי משה סופר, רבינו החת"ס, כ"ה תשרי ת"ר

מרת שרל בתו של רבי דוד צבי ערנפלד, נכדתו של החת"ס, פעם אמרה לבתה הנהגות ותוכחת מוסר קודם החתונה.

בין דבריה פירשה את הפסוק "והוא ימשול בך" שאינו מלשון ממשלה, אלא מלשון משל, שהוא הבעל יקח משל ממך ומוהנתהגותך יראה את הדרך איך להתנהג.

(שיח ישראל מבוא)

"ואיבה אשית בינך ובין הנחש" - דבר זה נאמר אודות המלחמה התמידית שבין הנחש, הוא השטן, הוא היצר הרע לבין האדם. היצר בתחילה מסית את האדם לחטוא, מייפהו... ולבסוף הוא מקטרג ורודף את האדם.

אכן שמירת השבת מגינה על האדם מפורענות השטן, כפי שאמרו חז"ל "כל השומר שבת כהלכתה אפילו עובד עבודה זרה כאנוש מוחלין לו".

על כן - "ואיבה" הם ראשי תיבות "נשמרו בני ישראל את השבת" על זה נאמר "ואיבה אשית" ששמירת השבת היא גדר חוצץ ומגן מהנחש.

ולתקן את האיבה אנו מדליקים נר בשבת, שהוא ראשי תיבות "לכלל בני ישראל היה צור במושבותם".

והרגיל בנו יהיו לו בנים תלמידי חכמים, וזה נרמז בפסוק "יברך את הנערים ויקרא בהם", ומסיים "וידגו לרוב בקרב הארץ", שה' יזמין להם דגים טובים לכבוד שבת קודש.

והנה עשיתי בזה תיקון גדול! כי בשעת תחילת כתיבת הדברים לא היו לנו דגים לכבוד שבת וכעת הרגע הביאו לנו דג גדול... מי יודע כמה פרסאות הדג הזה שט לכבוד חותני הצדיק...

(דרשות רבנו יוסף נחמיה - קורניצר אב"ד קראקא) ♣ ♣